

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.5.15>

УДК 351:355

Б. В. Хуторний,

аспірант, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, м. Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2541-0925>

ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У РАМКАХ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

B. Khutoryni,

Postgraduate student, V. I. Vernadsky Taurida National University, Kyiv

INNOVATIVE AND TECHNOLOGICAL ACTIVITY WITHIN THE FRAMEWORK OF THE CONCEPT OF NATIONAL AND INTERNATIONAL SECURITY

Глобальні події продовжують демонструвати, що ми живемо в небезпечному та непередбачуваному світі. На нашу думку, події що почались у 2022 році є найбільш суттєвими загрозами національним безпеки, що призвели до виходу з під контролю частини наших територій. Ми не можемо дозволити собі ризикувати далі, та повинні надати конкретні пропозиції по удосконаленню управління інноваційно-технологічною діяльністю, яка має важливу роль у стриманні та відсічі воєнних загроз нашої державі.

Нам потрібно визначити проблемні питання, для досягнення цілей, що втілять забезпечення національної безпеки та принесуть мир. Нам також

потрібно повністю враховувати зростаюче перекриття між захистом і загрози безпеці, з якими ми стикаємося, і необхідність підтримувати нашу здатність реагувати на них. Однією з них була потреба уряду забезпечити прозорість наших планів на майбутнє. Інша – збалансувати програму оборонного обладнання щоб ми не затримували та не скасовували проекти, які повинні забезпечити постійну бойову готовність наших сил до оборони та захисту держави.

Саме розгляд основних моментів системної інноваційної політики в рамках концепції забезпечення національної безпеки. Нові тенденції у науці про безпеку, технологічний аналіз траєкторії створює ефективне поле інноваційних комунікацій, основним завданням якого є стимулювання інноваційної діяльності та їх взаємодія за допомогою спеціалізованих підходів. Концепцію національної безпеки можна розглядати як пріоритетний напрям забезпечення безпеки, який може зменшити вплив на низку негативних чинників, оскільки її удосконалення забезпечить науково-інноваційну безпеку та стабільність позитивної динаміки розвитку країни, підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Таким чином, завданням координації удосконалення національної безпеки, вибрати механізми найбільш ефективної концентрації ресурсів у пріоритеті інноваційні напрямки, створити систему моніторингу ефективності використання інноваційної інфраструктури об'єктів, створення умов для розвитку конкуренції, координація інституцій розвитку, реалізація зовнішньополітичної спрямованості інноваційної діяльності, регулювання поведінки компаній за участі держави та природних монополій, у тому числі через програму інноваційного розвитку.

Worldwide events continue to show that we live in a dangerous and unpredictable world. In our opinion the incident that began in 2022 is the most significant threat to national security. Which puts part of our territory out of our control. We can no longer take risks. And it must make concrete proposals for improving the management of innovation and technology activities. It plays an important role in deterring and repelling military threats to our state.

We need to address problematic issues in order to achieve our goals of building national security and bringing about peace. We also need to consider the growing disparity between the defense and security threats we face, and the need to maintain the ability to respond to them. One of them is the government's desire to ensure transparency in our plans for the future. The other is to balance the munitions program so that we do not delay or cancel programs that should ensure the continued readiness of our troops for the defense and defense of the state.

It examines the main issues of system innovation policy under the concept of national security. New Trends in Security Science Technological analysis of trajectories enables effective innovative communication. Its main task is to stimulate innovative and interactive activities using a unique approach. The concept of national security is the priority direction of ensuring security, which can reduce the impact on many negative factors. Because improvements will guarantee the safety of science and innovation and the stability of the positive dynamics of national development, increase the competitiveness of the country's economy. Therefore, the task of coordinating the improvement of national security is to select mechanisms for the most efficient concentration of resources in key innovative directions, to create a system for monitoring the efficiency of the use of structural facilities. An innovative basis to create conditions for developing competition, coordinating development institutions, implementing foreign policy lines of innovation activities, to regulate the behavior of companies with state participation and natural monopolies, including Through innovation development projects.

Ключові слова: національна безпека, міжнародна безпека, інноваційно-технологічна діяльність, військовий розвиток, військово-економічна діяльність.

Keywords: national security, international security, innovative technological activity, military development, military economic activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Науково-технічний прогрес та рівень інноваційності (інтелектуалізації) основних факторів виробництва мають істотний вплив на розвиток національної економіки, її зростання та конкурентоспроможність, окрім факторів глобалізації, геополітичної та фінансової нестабільності, макростабільності світової політики. Інноваційний розвиток національної економіки, як свідчать численні дослідження та практика розвинених країн, залежить не лише від якості людського капіталу та життя, значних інвестицій, високих стандартів безпеки суспільства та компаній, привабливості інвестиційного та бізнес-клімату, а й від передумов фундаментального характеру, до яких належать рівень розвитку інноваційно-технологічної діяльності в рамках забезпечення національної безпеки.

У глобальній економічній системі конкурентні переваги надаються державам, які мають найбільш сприятливі умови для розвитку та комерціалізації інновацій. Тому питання щодо передумов розвитку військово-економічної діяльності, тенденцій взаємодії «наука-держава-підприємство» у високотехнологічних галузях стає дедалі актуальним. Нові технології, критерії та підходи до оцінки інноваційно-технічного розвитку та взаємовідносин «наука-держава» потребують ефективного регулювання та управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз основних підходів до визначення стану розвитку інноваційно технологічної діяльності в рамках забезпечення національної безпеки та проблеми регулювання безпосередньо розглядаються при аналізі стану таких розробок у світі. При аналізі державної політики в питаннях інноваційно-технологічної діяльності оборонно-промислового комплексу, що характеризується вираженою спрямованістю на досягнення різних за характером цілей і завдань, що стоять перед державою в сучасних викликах які стоять перед державою, доцільно спиратись на роботи вітчизняних учених [1; 2; 4].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проблемні питання, що виникають у реалізації державної політики забезпечення національної безпеки, а саме інноваційно-технологічної діяльності оборонно-

промислового комплексу, підготовка та удосконалення системи забезпечення безпеки в умовах воєнного стану, та постійних бойових дій на території нашої держави, надання об'єктивної оцінки, пропозиції по удосконаленню такої діяльності є метою даної дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегія соціально-економічного та військового розвитку більшості промислово розвинених країн Заходу базується сьогодні на моделі інноваційного характеру економічного розвитку. При цьому, інноваційна спроможність економіки загалом та військової безпеки, зокрема, стає дедалі важливішим чинником забезпечення національної безпеки і, перш за все, таких її складових, як безпека економічна, військово-економічна, військова та технологічна. Протягом усіх останніх десятиліть програми розвитку, що інтенсивно реалізуються, і нарощування можливостей щодо ефективного впровадження їх результатів є значущими інструментами підтримки домінування американських збройних сил по всьому спектру, забезпечуючи водночас хеджування проти найбільш невизначених аспектів простору безпеки. Найважливішою умовою забезпечення безпеки слід вважати баланс науково-технічного рівня нововведення та оперативних концепцій, а також «ступінь поширення нововведення» та підготовленість до інновацій у військах. Тільки широке поширення інновацій вплине на військово-технологічний і військово-економічний розвиток. Зростає роль інноваційного розвитку у системі міжнародних відносин безпеки. Інновації, перш за все технологічні, є сьогодні ключовим фактором найбільших структурних та циклічних перетворень, як на національному, так і на міжнародному рівнях.[2, с 317] При цьому інноваційні процеси набирають сили при величезному накопиченому за останні десятиліття фонді знань, що має значний потенціал рекомбінації його складових. У цих умовах, з урахуванням глобалізації процесів створення та використання знань та технологій, різко підвищується ймовірність появи технологічних сюрпризів та асиметричних переваг, збільшуються політичні, військові та соціальні ризики.

Комбінація знання та військово-економічної могутності держави переводить інновації на якісно інший рівень, роблячи їх найважливішим

агентом нових військово-стратегічних сценаріїв та відчутним фактором трансформації всієї системи міжнародних відносин, насамперед у сфері безпеки. Протидія асиметричним загрозам можлива як один із сценаріїв нового протистояння. Інноваційні програми у сфері оборони, як відомо, значною мірою визначають питання відтворення збройних сил та розвиток оборонних галузей промисловості. Крім того, вони безпосередньо впливають на саму можливість розвитку нових оперативних концепцій, таких як сетецентричні війни, ефектобазовані операції, дія сил швидкого розгортання та поява нових організаційних структур, таких як сили спеціального призначення, спільні операції тощо. Підвищення ефективності використання інформаційних систем, впровадження систем штучного інтелекту та нанотехнологій ведуть до якісно іншого рівня та архітектури прийняття рішень у бойовому просторі. Це, на думку експертів, надає «вплив на доктрину, організацію та навчання збройних сил». Тобто, інноваційні програми формують не тільки нові військово-технічні та оперативні можливості, сприяють появі нових організаційних структур, а й визначають радикальні зміни у самому характері застосування військової сили в політиці, ведуть до нового, ще не визначеного в даний час стратегічного стану, можливо, до нових форм політики стримування, формуючи в цілому якісно нове середовище у сфері міжнародної безпеки та стратегічної стабільності. З іншого боку, технологічні інновації створюють якісно новий спектр проблем, що впливають на стан та забезпечення безпеки. Зокрема розширюється спектр можливих загроз. Застосування наднових проривних технологій і пов'язаних з ними військових нововведень може фундаментально змінити прийняті концепції ведення війни. Сюди відносять, зазвичай, прогрес у біотехнології, космічну зброю, включаючи зброю спрямованої енергії, кібертехнології тощо. [1, с 119] Ці погрози перекриваються, можуть комбінуватись. Потенціал їх синергетики важко оцінити.

На думку американських військових експертів, тільки новий підхід (у даному випадку міністерства оборони США) до планування військово-технологічного розвитку, що ґрунтується на можливостях або на плануванні можливостей і методів, які необхідно мати, щоб протистояти невизначеному

майбутньому, дозволить військовим «балансувати ризик на полі традиційних, іррегулярних, руйнівних та катастрофічних викликів», про що говорили ще в середині «нульових» років. Зростаюча складність військових технологій, включаючи традиційні військові системи, більш сучасні технології, що вже працюють, формують кіберможливості, а також «народжені» технології, що змінюють правила гри, трансформують глобальний військовий ландшафт.

Розвиток йде паралельно при значній перевазі США в оборонній сфері і при швидкому та розширюваному (продовженому) економічному зростанні в Азії, нарощуванні оборонної потужності Азіатського регіону. При цьому закордонними експертами звертається увага на відсутність надійних інституцій з управління безпекою в Азії, що диктує додаткові суттєві нові виклики для осіб, які ухвалюють рішення як в оборонній сфері, так і в промисловості. Те, як світ усвідомлює і реагує на ці виклики, мабуть, визначатиме загальний курс міжнародних відносин та результати на роки вперед, визначатиме міжнародну та національну безпеку. Ця ситуація є фундаментально іншою реальністю, де військово-технічні можливості, вартість робочої сили і оборонно-промислова база зводяться воедино у напрямку нового глобального паритету (відповідності). Розвиток критично важливих високих технологій або, як зазначали американські експерти, синергетичний ефект найбільш важливих військових інновацій підвели не лише до військової трансформації, але й до можливості реалізації процесу військово-економічної трансформації в «нульові» роки. Що, відповідно, вело і до змін у системі забезпечення національної та міжнародної безпеки. Боротьба з тероризмом після «Чорного Вересня» знизилася увагу США до питань трансформації військової економіки і, по суті, серйозних змін у системі військово-економічного забезпечення безпеки в «нульові» роки не відбулося. До середини поточного десятиліття увага до цієї проблеми знову посилюється насамперед у рамках Третього Офсету. Протягом останніх семи десятиліть технологічні інновації МО США створили не лише унікальні можливості в галузі національної безпеки, а й у галузі забезпечення конкурентоспроможності у сфері наукомістких технологій подвійного призначення. Однак обставини, які підпирали американські переваги протягом

цього періоду, дуже змінилися. Підйом нових інноваційних систем та зміни глобального інноваційного простору кидають виклик військовому відомству США, перш за все, з точки зору способу організації бізнесу. У той час як потужна база НДДКР МО США залишаються необхідним фундаментом та важливим стимулом для підтримки американської військової переваги, цього стає недостатнім задля забезпечення майбутнього технологічного переваги США. Третій офсет, якщо він все ж таки буде прийнятий до реалізації новою адміністрацією США, доведеться здійснювати в більш складних умовах. Запуск нового інноваційного двигуна передбачається, зокрема, в умовах крайньої мінливості простору безпеки та за значного розширення спектру ймовірних конкурентів. Як зазначалося раніше, є думка зарубіжних експертів, на наш погляд, яка заслуговує на увагу, що суттєві стратегічні зрушення очікуються з використанням високоточної зброї, яка запускається з віддаленої території (точки). Хоча детального аналізу цих можливостей на сьогодні поки немає. Крім того, слід подивитися і на можливість створення системи миттєвого глобального удару (і необов'язково ядерного). [5, с 88] У США розмови про таку систему ведуться вже друге десятиліття, але при цьому, як зазначав американський адмірал С.Хейні, «не побудували жодного компонента такої системи». На наш погляд, однак, з позиції розробки елементів системи глобального удару слід звернути увагу на розвиток у США гіперзвукових технологій. Тренд на зростання швидкості військово-технічних засобів і систем (перехід на гіперзвук) , забезпечення малопомітності, подальше підвищення точності та скорочення часу, необхідного для вирішення передбачуваних військово-стратегічних завдань, потребує радикальних змін у системі прийняття рішень. Технологічна політика безпеки відстає від розвитку технології, причому розрив між ними збільшується. В результаті під впливом інноваційного тиску зростає ризик у зоні світової політики. До вивчення зростаючого розриву між політикою та технологією, його наслідків і можливостей запобігання негативним ситуаціям, викликаним даним розривом, почали багато провідних наукових центрів Заходу ще на початку «нульових» років. Технологічні інновації сприяють не тільки підвищенню тактико-технічних характеристик та

можливостей озброєнь та військової техніки та реалізації нових оперативних концепцій. Вони забезпечують глобальну транспарентність, трансрегіональний вплив на політичну та військово-політичну ситуацію, велику керованість конфліктів та посилення всіх напрямків оборонного планування – гарантії, переконання, стримування, завдання поразки та підвищення ефективності. З метою забезпечення швидкої та рішучої відповіді на виклики та передбачення зароджуваних загроз все більшого значення набуває такого аспекту безпеки, як поширення та доступ до технологій. Як зазначалося у документі «Національна військова стратегія США» (2004 р.), глобальне поширення технологій та зброї вплине на характер майбутніх конфліктів. Подвійні цивільні технології, особливо інформаційні технології, зображення з високою роздільною здатністю та системи глобального позиціонування широко доступні. Ці недорогі комерційні технології значно підвищують можливості придушення та руйнування широкого спектру державних і недержавних акторів. Досягнення в автоматизації та інформаційних процесорах дозволяють деяким противникам виявляти та атакувати цілі як на території США, так і за кордоном. Інструменти програмного забезпечення для атаки на мережі, вторгнення та придушення доступні через Інтернет, забезпечуючи практично будь-якого зацікавленого супротивника можливістю використання базової мережі. Доступ до передових систем зброї та нових систем доставки може фундаментально змінити збройну боротьбу та драматично збільшити здатність противника загрозувати США. Відзначається необхідність більш ефективної синхронізації військових можливостей з активами, що не належать МО США. У зазначеному зв'язку виникає проблема конфлікту національних та комерційних інтересів у цих питаннях. Парадигма технологічного контролю базується на припущенні, що держава зацікавлена у конструкції технологічного потоку, тоді як компанії зацікавлені у продажу технологій. [4] І тут виділяється два аргументи на користь цього припущення. По-перше, потік значущих у військовому відношенні технологій дозволить країнам-реципієнтам розвивати їх військові можливості, ймовірно, при цьому підриваючи відносну безпеку країни-донора. По-друге, діє меркантильний розрахунок, що держави можуть обмежити потік

технологій для захисту своїх конкурентних переваг, цим закріплюючи робочі місця, капітал не більше національних кордонів. Але з іншого боку, очевидно, що комерційні компанії більше зацікавлені у прибутках, які можуть бути порівняно швидко одержані від продажу технологій фірмам інших країн або зарубіжним державам. Відповідно, національна та міжнародна парадигма контролю за технологічними потоками необхідна внаслідок дивергенції інтересів. Глобалізація посилює зміни, що роблять складнішим і трудомістким для держави узаконення технологічного контролю. Закінчення холодної війни та інтенсифікація міжнародної конкуренції стимулювала низку фундаментальних змін у системі державного контролю та управління технологіями. Увага стала фокусуватися насамперед на економічних та технологічних аспектах національної безпеки. Скорочення військових бюджетів у 90-ті рр., розширення кількості країн-учасників технологічного розвитку (особливо у космічній галузі) призвели до розширення мотивів та стимулів у розвитку торгівлі технологіями. Дедалі більше експертів схилилося до думки, необхідні рішення проблеми законності режимів контролю технологічних потоків і модифікація базисних принципів існуючого режиму контролю над технологіями. Ця проблема нині ще загострена. Зокрема, вважається, що існуюча система моніторингу, коли кожна країна самостійно уважно відстежує всі потенційно небезпечні трансакції, не є адекватною доби глобалізації. У будь-якому разі, навіть за ефективного урядового режиму, це веде до високої трансакційної вартості. Не викликає сумнівів, що зміни у розподілі ресурсів на світовій арені сприяють зростанню напруги у сфері фундаментальних базисних принципів існуючого режиму контролю за технологічними потоками.

В умовах динаміки інноваційного розвитку, що прискорюється, кардинального скорочення періоду часу між науковим відкриттям і розумінням його потенційних технологічних можливостей (або можливостей військово-прикладного використання нової техніки), активним поширенням і зростанням доступності інформації підвищується і загроза появи технологічних сюрпризів. Необхідною умовою можливості відповіді на технологічні сюрпризи/прориви опонентів є підтримка технологічної переваги. [5, с 124] Як відомо, орієнтація

на військово-технічну перевагу - постійна складова військово-технічної політики США. Нові аспекти підтримки військово-технічної переваги полягають у наступному: довгострокова орієнтація на створення та використання інновацій (базуються на знаннях) та передових оперативних концепцій; прискорене створення прототипів; "польове" експериментування; організаційне перепроектування та концептуальні розробки. Технологічний сюрприз – це у багатьох випадках загроза національній та міжнародній безпеці. Технологічний сюрприз, згідно з традиційними підходами, створює загрозу порушення рівноваги сил, що здійснюється таким чином, що усувається можливість своєчасних заходів у відповідь. Американські військові експерти вважають, що «погрозовий» технологічний сюрприз повинен містити в собі два істотно важливі елементи. Перший - це елемент переважної ефективності, навіщо необхідно, щоб цей технологічний прорив міг створити ситуацію нестійкого рівноваги сил. Другий - елемент раптовості, для чого необхідно, щоб відповідний технологічний прорив залишався невиявленим або непізнаним доти, доки супротивник не отримає значного виграшу в часі, що зведе нанівець можливість створення адекватної контрзброї.

За загальним визнанням дослідників, щоб залишатися на позиціях процвітаючої країни з високим рівнем національної безпеки, США абсолютно необхідно підтримувати своє технологічне лідерство у світі. Але щодо того, чи є для цього необхідні наукові та інженерні ресурси, думки розходяться кардинально. Ряд дослідників, покладаючись на класичну модель попиту/пропозиції, вважають, що ринкові умови не свідчать про суттєві недоліки у галузі підготовки науково-інженерних кадрів. Інші наполягають на протилежному. Часто наводяться такі дані: частка іноземних студентів у галузі науки і інженерії становить 26,7%. В галузі інженерії відсоток іноземних студентів ще вищий – 40,8% за даними на початок нинішнього десятиліття. На думку ряду американських експертів, якщо промисловість і наука можуть певною мірою покладатися на іноземних студентів та робітників, то ситуація протилежна для агентств національної безпеки та агентств, які фінансують фундаментальні дослідження. [2, с 233] Ця ситуація важлива не лише з позиції

національної гордості чи міжнародного іміджу. Це питання надзвичайної важливості з погляду проблем національної безпеки. У майбутньому, що базується на знаннях, тільки Америка може підтримати своє безумовне технологічне лідерство. При цьому вказується на важливий факт: сучасне військове домінування США базується на інвестиціях у сфері науки та інженерії, вкладених у 50-70-ті роки МО США та іншими федеральними агентствами, такими як міністерство енергетики, Національний науковий фонд, НАСА та ін. удосконалення поточних можливостей та не робить достатнього акценту на інноваційні технологічні ініціативи для досягнення кардинально нових військових можливостей. Рада з конкурентоспроможності США виділила найважливіші для національної оборони галузі науки і технологій, що «зароджуються». Вклад науки необхідний за такими напрямками: обчислювальні науки, електромагнітна теорія, матеріали, фізика, квантова механіка, робототехніка, фізика транспорту. Зароджувані технології включають електроніку, обчислювальну техніку, інтерфейсну техніку, виробничі технології, технології матеріалів, ядерні технології, оптичні та плазмові технології. На думку американських експертів, у зв'язку зі змінами у структурі державного фінансування абсолютні державні інвестиції у ці сфери зменшилися, що призвело до потенційно негативного ефекту щодо здатності США реалізувати майбутні потреби національної безпеки. Цілком очевидно, що існує сильний зв'язок між фінансованим урядом наукою та інноваціями. Зростання приватних інвестицій у НДДКР не замінює необхідність федеральної підтримки у певних критичних для національної безпеки областях та довгострокових фундаментальних дослідженнях. Розробка американської стратегії у сфері оборони, що встановлює своєрідний зв'язок між концепцією національної безпеки США та національною військовою стратегією, викликає необхідність знову звернутися до проблеми технологічної або можливо навіть інноваційно-технологічної безпеки. В умовах, коли новий спосіб домінування – створення та експлуатація знань, явно проглядається обмеженість підходу до переважної орієнтації на забезпечення лише військової безпеки держави, що передбачає необхідність «виокремлення» технологічного компонента національної безпеки.

Це важливо як з погляду зіставлення рівнів військово-технологічного розвитку різних держав, ступеня присутності на світовому технологічному ринку, так і вироблення довгострокової державної стратегії в цій галузі.

Висновки. Таким чином, військово-економічна діяльність є складною сукупністю різноманітних за характером і численних за формою виробничих, організаційних, управлінських та інших заходів, що формують складну систему військової економіки. Виділимо найважливіші моменти, що впливають зміни та визначальні особливості військово-економічного розвитку США та інших промислово розвинених країн Заходу на сучасному етапі в умовах посилення взаємодії економіки та безпеки. По-перше, і це головне, відбулися системні зміни у військово-економічній діяльності. Останнє десятиліття ХХ століття – період кардинальних, системних змін у військово-економічній сфері. До них відносяться інтенсифікація руху до зближення військових та цивільних секторів економіки; розширення кооперації та інтеграції, причому не тільки у сфері готової продукції, а й у сфері нових розробок; інтернаціоналізація; посилення ринкових взаємин у військовому секторі економіки.

Література

1. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія. К.: НІСД, 2010. 288 с.
2. Коломієць О. В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації : монографія. Київ : КиМУ, 2013. 427 с.
3. Ситник Г.П. Розвиток концептуальних підходів щодо забезпечення національної безпеки – ключова проблема державного управління. // Зб. наук. пр. УАДУ. К.: Вид-во УАДУ, 2003. Вип. 1. С. 265-278.
4. Смолянюк В. Ф. Національна безпека України: термінологічний баласт чи державотворча необхідність. *Суспільно-політичні процеси : науково-популярне видання*. 2017. № 2–3. С. 68-85
5. Становлення і розвиток системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України; за заг. ред. В. Г. Пилипчука: монографія К. : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. С. 272

References

1. Horbulin, V.P. and Kachynskyi, A.B. (2010). Stratehichne planuvannia: vyrishennia problem natsionalnoi bezpeky [Strategic planning: solving national security problems], NISD, Kyiv, Ukraine.
2. Kolomiets, O.V. (2013), Kontsept mizhnarodnoi bezpeky v konteksti hlobalizatsii [The concept of international security in the context of globalization], KyMU, Kyiv, Ukraine.
3. Sytnyk, H.P. (2003), “The development of conceptual approaches to ensuring national security is a key problem of public administration”, Zb. nauk. pr. UADU, vol. 1, pp. 265-278.
4. Smolianiuk, V.F. (2017), “National security of Ukraine: terminological ballast or state-building necessity”, Suspilno-politychni protsesy : naukovo-populiarne vydannia, vol. 2-3, pp. 68-85.
5. Pylypchuk, V.H. (2018), Stanovlennia i rozvytok systemy stratehichnykh komunikatsii sektoru bezpeky i oborony Ukrainy [Formation and development of the strategic communications system of the security and defense sector of Ukraine], TOV «Vydavnychi dim «ArtEk», Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 01.05.2023 р.